

Mišel Turnije

ZLATNA KAPLJICA (odlomak iz romana)

*Toliko si takav kakav izgledaš
da uopšte ne čujem šta govoriš.*
Tomas Džeferson

S kišom kamenja, u zbijenu, mirnu masu ovaca stušio se leteći odred kozâ, uvek radih da se sjure niz odron. Idris je svoje malo stado sada odveo bliže crvenkastoj liniji dinâ nego što je to učinio prethodnog dana ili dva dana ranije. Prethodne nedelje osigurao je sebi – s tim da im se, kad za to dođe red, oduži – društvo Babino i Mabrukovo, i dani su prolazili kao u snu. Potom su, međutim, njegovi drugovi prebačeni u baštu, da pomognu njihovom ocu, jer trebalo je kanale za navodnjavanje očistiti od peska. Sa svojih petnaest leta, Idris više nije bio u godinama kad bi tek tako priznao da samoća u njemu izaziva teskobu, da ga ne drži mesto i da nikako ne može da se skrasi u senci divlje planike i tamo provede sate i sate, kao što je to činio kad su sa njim bili i njegovi drugovi. Znao je on, bez sumnje, da vetrovi koji duvaju s oboda pustinje nisu *dženuni* što odnose nesmotrenu i neposlušnu decu, kako mu je svojevremeno baka pripovedala držeći se, bez sumnje, usmenog predanja što seže u vreme kad su nomadi vršili prepade na seoski živalj oazâ. Pa ipak je ta legenda ostavila traga u njegovom srcu, i varljivi odsjaj prvih sunčevih zraka na šat-el-Ksobu, pomaman beg velikog varana kog su u njegovoj postelji od peska prenule bose noge Idrisove, blistav let sove zabludele u carstvo jutarnje svetlosti – sve ga je to nagonilo da pod hitno potraži ljudsko društvo. Zamisao mu je bila da se, goneći stoku na istok, ponovo sretne sa Ibrahimom ben Larbijem, jednim od čobana iz polunomadskih plemena Čamba koji su taborovali duž pustinje Er-raui i za nadoknadu čuvali krdo kamila iz oaze, zadovoljavajući se svim mlekom koje uspeju da izmuzu i polovinom priploda.

Idris je znao da svog druga neće naći u njegovoj naseobini, čiji su niski, crni šatori zauzimali oblast punu bunara, Ogla Meluan; većinom ti bunari behu presušili, ali vode je bilo sasvim dovoljno za ljudske potrebe. Životinje su pasle u krugu prečnika dvadesetak kilometara, podeljene u krda od po tucе odraslih i isto toliko mladih kamila, o kojima su računali vodili dečaci, svaki zadužen za po jedan bunar. Idris se sad zaputio više na sever, u pravcu kamenitog klanca, iza kojeg je počinjala Ibrahimova teritorija. Bio je to bezvodan, kameniti predeo, tu i tamo prošaran kiselim korovom i mlečikom, gde je vetar za sobom ostavio duge tragove fino oblikovanog riđeg peska. Nije više morao da tera životinje da bi išle napred. Sama blizina bunara u Hasi Uritu – Ibrahimovog bunara – delovala je na ovce poput nevidljivog magneta, jer one su sad hitale ubrzanim korakom, dok su se koze vukle za njima. Nije se još moglo razabrati ništa sem iskrzanih kontura malobrojnih mrtvih stabala ili oskudnog žbunja abeskija na koje se jarići odmah baciše. Ali spram sive litice Idris

IME

ubrzo ugleda senku akacije koja se, nalik suncobranu, nadosila nad bunar Urit. Do tog mesta delila su ga još dva kilometra kad naiđe na kamilu koja je klečala na šljunku. Dok ju je podizao, videlo se da životinji nije dobro. Bolno mumlajući, ona produži kasom, šepajući, ispred stada. Idrisu je bilo drago što će se pred Čambom pojaviti vodeći drugu kamilu koju je ovaj, možda, u međuvremenu izgubio.

Odnosi između dvojice momčića bili su jednostavni i skladni; kod Idrisa to beše jedno pomalo bojažljivo divljenje, dok se s Ibrahimove strane moglo govoriti o jednom zaštitničkom, snishodljivom prijateljstvu. Jer on je bio nomad, prepušten samome sebi, kamilar, i zato je prema žiteljima oaze gajio jedan, istina popustljiv, prezir, koji nimalo nije ublažavalo saznanje da radi za njih i da upravo njima duguje uhlebljenje. Bilo je u njegovom držanju kao nekakvog sećanja na dičnu prošlost, kada su oaze i robovi koji su ih održavali bili svi, bez razlike, vlasništvo nomada-gospodara. A taj dečak, koji je pomalo i s uma skrenuo što od sunca, što od samoće, nije se bojao ni Boga ni đavola, i umeo je da izvuče nešto čak i iz te jalove pustinje. Jedino njegovo oko – levo, pošto mu je desno ostalo na trnju jednog kaučukovca na koji se bacila kamilu koju je jahao – sa rastojanja od dva kilometra moglo je da ugleda gazelu u trku, ili da tačno odredi kojem plemenu pripada neki mazgar. Njegove mišićave, suve noge mogle su da ga nose i po dvadeset četiri časa, bez predaha, a da pritom ne okusi ni vode ni urmi. Umeo je besprekorno da se orijentiše i po noći, i u peščanoj oluji. Umeo je da proceni pravac vetra tako što bi na iglu natakao svetog skarabeja pa ga okrenuo u željenom smeru, a onda insekt zamlatara nožicama u vazduhu. Ugledao bi mrava, pratio njegovu putanju, pa tako došao do mravinjaka, srušio ga jednim udarcem noge, i domogao se sočnog obeda harajući sadržaj spratova, ne hajući za to što su ove zverčice bile strah i trepet u Tabelbali, zato što su, samim tim što žive pod zemljom, dovodene u vezu sa *dženunima*. Njegova bezbožnost ponekad bi preplašila Idrisa. Ibrahim je pio s nogu, držeći čanak samo jednom rukom, iako čovek, kad pije, mora bar jednim kolonom da se osloni o zemlju, a posudu da drži obema rukama. Otvoreno je pričao o vatri, drsko prizivajući pakao, dok su žitelji oaze, obazrivi kakvi jesu, koristili izraze poput „starčić koji pucketeta“ ili „onaj što pravi pepeo“. Nije bio s raskida čak ni da ugasi vatru u ognjištu tako što bi prosuo vodu, što je smatrano bogohuljenjem. Idris ga je jednom ranije video kako se gosti ovčijim mozgom, koji u Tabelbali, inače zakopavaju u zemlju, jer onaj koji to pojede izgubiće razum isto tako neminovno kao i da je pojeo svoj vlastiti mozak.

Kad je stigao do hladovine akacije, slédeći i dalje onu šepesavu kamilu, on primeti da Ibrahima nema. Njegove životinje tiskale su se oko malog bazena kružnog oblika koji se punio preko odvodnog kanala u kojem je, uz naslage peska, bilo sad i ustajale vode. Mogle su kamile da izdrže bez vode i do večeri, ali ovaj bazen ih je privlačio, što je bilo dobro, jer se tako neće raštrkati na sve strane.

Kud li se denuo Ibrahim? Nije bilo nikakve sumnje da je poveo svoje kamile ka nekom dalekom pašnjaku, koji je posle oluje ozeleneo u roku od nekoliko sati. Idris je tražio Ibrahimov trag oko drveta, ali zemlja je bila sva izrešetana belezima, među kojima su se mešali tragovi velikih kamiljih papaka sa malim rupicama od kozjih i ovčijih čaponjaka. Onda opisa polukrug, udaljavajući se od bunara, ne bi li možda otkrio bilo kakav pokazatelj pravca u kojem je Čamba otišao. U prolazu je ugledao nepravilnu putanju koju je za sobom ostavio neki varan, majušne zvezdice što odaju skakutanje skočimiševo, kao i trouglaste,

prilično stare tragove pustinjske lisice u punom trku. Obiđe potom jednu bazaltnu stenu čije je crnilo dramatično odudaralo od peska, sve svetlijeg kako se sunce dizalo na obzorju. A tada ugleda trag tako zanimljiv da mu se u svesti najednom stvori vakuum. Nije više mislio ni na Ibrahima ni na njegove kamile, pa ni na svoje vlastito stado. Za njega su u tom času postojale samo te dve trake, fino izreckane, koje su ostavljale jedva vidne brazdice na belom tlu, protežući se dokle pogled seže. Jedna kola, automobil neki, o kojem se do tada ni reč nije mogla čuti u oazi, pojavi se u noći natovaren bogatom stvari i misterijom ljudskog roda! Idris, gušeći se od uzbuđenja, jurnu tragom vozila koje je hitalo ka zapadu.

Sunce je plamtelo na nebu kad Idris, u drhtavoj jari što je titrala nad pregrejanom zemljom, ugleda glomaznu siluetu lend rovera, koji je upravo promicao kroz šumarak tamariske. Vozilo se nije kretalo velikom brzinom, ali nisu postojali nikakvi izgledi da ga Idris sustigne. Njemu to, uostalom, nije ni bilo na pameti. Prikovan za mesto što čuđenjem, što bojažljivošću svojom, on stade kao ukopan, i ubrzo ga okružiše njegove ovce i koze. Lend rover, koji je napredovao ka severu, izbio je sad na put za Beni Abes. Kroz pet minuta, nestaje iz vidokruga. Ne. Kola počese da usporavaju. Vozač izvede polukružno skretanje. A zatim stade da ubrzava, krećući se pravo ka Idrisu. Dve osobe sedele su u kolima, muškarac za volanom i, pored njega, žena od koje Idris u prvi mah vide samo plavu kosu i velike crne naočare. Automobil stade. Žena skide naočare i skoči na zemlju. Kosa joj je padala na izbledeo komad platna koji beše prebacila preko ramenâ. Na sebi je nosila tesnu košulju kaki boje, sa velikim dekolteom, i nečuveno kratke pantalonice. Idris primeti i zlatne baletanke koje je žena nosila na nogama, i pomisli da u njima svakako neće daleko stići po ovom kamenjaru. Mahala je fotografskim aparatom.

– Ej, mali! Nemoj da mi se pomeraš, sad ću da te fotografišem.

– Mogla bi bar da ga pitaš da li pristaje – progundâ na to onaj čovek. – Ima ih koji ne vole to.

– Vi ćete da mi kažete! – primeti žena.

Idris načulji uši, prizivajući ono malo francuskog što je znao ne bi li razumeo o čemu pričaju. Očigledno je bilo da je on predmet rasprave između muškarca i žene, ali više od toga uznemiravala ga je svest o tome da se žena zanima za njega.

– Nemoj živeti u iluziji – ironično će muškarac – dečko više gleda u kola nego u tebe!

I zaista, veličanstvena su bila ta kola, tako velika i bela od prašine, načičkana rezervoarima, rezervnim točkovima, ručnim dizalicama, aparatima za gašenje požara, sajlama za vuču, lopatama, limovima za zaštitu od peska. Idris se, upravo kao dobar poznavalac pustinje, divio ovom vozilu koje je zacelo moralo biti u nekom dalekom srodstvu sa osedlanom kamilom. A ljudi koji raspoložu jednim tako moćnim sredstvom ne mogu biti ništa drugo do gospoda.

– Ne živim ja u iluziji – reče žena – nego mislim da za njega tu nema nikakve razlike. Za njega i auto i mi pripadamo jednom tuđem svetu. I vi ste, kao i ja, u njegovim očima samo nešto što je izašlo iz lend rovera.

Ona je već u više navrata bila škljocnula, i sad je opet kroz objektiv gledala Idrisa i njegove ovce. A onda mu se nasmeši, i tek se sada, kad je sklonila foto-aparat, činilo da ga normalno vidi.

– Daj mi fotografiju.

Bile su to prve reči koje je izgovorio Idris.

– On hoće sliku, normalna stvar, zar ne? – na to će onaj. – Vidiš, uvek treba sa sobom nositi jedan polaroid. Jadničak će se razočarati.

Žena je već bila vratila aparat u auto. Iz uređaja je izvukla karticu umotanu u celofan. A onda priđe Idrisu.

– Neizvodljivo, dečko. Treba prvo razviti film i uzeti negative. Poslaćemo ti mi tvoju sliku. Gledaj. Tu smo sad, vidiš: Tabelbala. Ova zelena tačka, to je tvoja oaza. Sutra – Beni Abes. Posle Bešar. Onda Oran. Odatle trajektom. Dvadeset pet sati preko mora. Marsej. Osamsto kilometara auto-putem. Pariz. E, odande ti šaljemo sliku. Kako se zoveš?

Kad je lend rover iščezao, ostavivši za sobom oblak prašine, Idris više nije bio onaj stari. U Tabelbali je u tom trenutku postojala samo jedna jedina fotografija. Pre svega zato što su stanovnici oaze bili previše siromašni da bi se za fotografiju uopšte zanimali. Potom i stoga što se ti Berberi muslimanske veroispovesti i inače plaše slike. Oni joj pripisuju izvesnu zlu moć; smatraju da ona, na izvestan način, predstavlja ovaploćenje zlog oka. A opet, ta jedna jedina fotografija znatno je doprinela ugledu desetara Mogadema ben Abderahmana, Indrisovog strica, koji je iz vojnog pohoda u Italiji doneo zahvalnicu i ratni krst. Zahvalnica, ratni krst i fotografija visili su na zidu njegove kolibe, a na ispucalaj, pomalo mutnoj slici, video se on kako sav sija od mladosti i žara, u društvu dvojice drugova koji se nešto kesere. Do sada je, razmišljao je Idris, u Tabelbali postojala samo jedna fotografija, a odsad će postojati još jedna, moja.

Tabanao je po belom pesku u pravcu velike akacije u Hasi Uritu. Za njega je sad postojala samo ta pustolovina koju je upravo proživio, i on se unapred radovao što će imati čime da se pohvali pred Ibrahimom. Da se pohvali, ali zaista? I kojim će dokazom da potkrepi to što ima da kaže? E, da su mu samo dali tu njegovu fotografiju! Ali ne, njegova slika vozila se sada ka Beni Abesu, zatvorena u kućištu fotografskog aparata, u unutrašnjosti lend rovera. I samo to vozilo, što se više udaljavalo, postajalo je sve nestvarnije. Još samo malo, i Idris će napustiti kolotrag. A onda se više ni po čemu neće videti da je tog susreta, koji se malo pre toga odigrao, uopšte i bilo.

Kad je stigao do Urita, Ibrahim ga dočeka kao po običaju, kišom kamenicâ. Ni to žitelji oaze jedni drugima nikada nisu priređivali. Već podići jedan kamen sa zemlje predstavlja neprijateljski čin, pretnju koju nam, srećom, nije ni na kraj pameti da sprovedemo u delo. Ibrahim se, međutim, zabavljao tom dijaboličnom veštinom koju je u bacanju kamenova bio stekao još u najranijem detinjstvu. Nepogrešivo bi pogodio gavrana u letu, pustinjsku lisicu u punom trku. Ovoga puta, videvši svog druga kako se približava, on ga, umesto dobrodošlicom, dočeka hicima od kojih bi samo šiknuo pesak, čas desno, čas levo, ispred njega, pa između nogu Idrisovih, ne toliko u nadi da će ovoga zastrašiti – Idris je, naime, odavno znao da mu nikakva opasnost ne pretila – već, jednostavno, da iskaže radost što ga ponovo vidi, čineći to na način u kojem su se stapale njegova urođena agresivnost i sve ono čime ga je darivala priroda. Prestao je da gađa kad je razdaljina između Idrisa i njega postala već premala da bi mu cela ta igra bila još zanimljiva.

– Dođi ovamo! – povika Ibrahim. – Ima nešto novo!

Eto! Takav je Ibrahim! Idris je upravo doživio jedan neverovatan susret. Našao se na iskušenju, fotografisala ga je, štaviše, jedna plavuša, tako da je on sad, neočekivano sasvim,

postao neko ko se mogao porediti s desetarom Mogademom, kad eto ti ga – dva sata kasnije nije on taj koji ima da saopšti novost Ibrahimu, već ovaj ima nešto novo da kaže njemu!

– Imam jednu kamilu koja će svaki čas da mi se oždrebi kod bunara u Hasi el Hori. Sat jedan ima do tamo. Bunar nije čist, ali ona mora nešto da popije. Otići ćemo tamo, ponećemo ovo mleko.

Berberski je govorio isprekidanim rečenicama koje su ličile na naredbe iskazane lavežom. U isto vreme, u njegovom jedinom oku titrao je ironični sjaj, jer Idris je ipak bio samo jedna ništarija iz oaze, jedan „sitnokuran“, pokoran, blag, neznatan gotovo u poređenju s jednim čambanskim kamlarom. Jedan stari mužjak se uto prope i ispali mlaz mokraće na pesak. Ibrahim iskoristi priliku da propere ruke, jer jedan Čamba nikada ništa ne radi prljavih ruku. A onda okrenu jednu ženku da je namesti u dobar položaj, pa poče da odvezuje nit kojim su joj bile sputane sise, krijući ih pritom od mladunaca iz stada. Naposljetku poče da ih cima, stojeći na jednoj nozi, levim stopalom oslonjen na desno koleno, dok mu je glinena posuda stajala na levoj butini.

Idris je posmatrao dva mlaza kako, čas jedan, čas drugi, pune onu posudu. Budući u stanju stalne pothranjenosti, Idris je žudno posmatrao belu tečnost, toplu i punu života, kadru da utoli i žeđ i glad istovremeno. Tad se kamili ispraviše one male uši kao u medvedice, da bi joj se časak kasnije otvorio čmar, iz kojeg pokulja zeleni proliv, koji se rasu po unutrašnjoj strani njenih butina, što je u isti mah znak poverenja i opuštenosti, a to pospešuje mužu.

Ibrahim prestade da muze kad je procenio da se nakupilo dovoljno za jednu od njegovih suvih tikvi s poklopcem, koje se kače kamili o bok, u mrežu od palmovih vlakana. Priđe potom starom mužjaku i, čak ga i ne dodirnuvši, jednim jedinim grlenim povikom natera da klekne. A onda se pope na hrbat kamile, leđima oslonjen o grbu, pa posadi Idrisa ispred sebe. Životinja ustade uz nevoljan meket, pa ne časeći časa pohita u pravcu severa. Pošto su prošli predeo crvenkaste zemlje prošarane oskudnim žbunjem, stupiše u korito pustinjske reke koje su pratili, tako, nekoliko kilometara. Izvajano vodom – vodom koja, bar na osnovu onoga što se moglo videti, nije tekla već godinama – tlo je bilo sazdano od ogromnih glatkih, očvrslih ploča koje su naglo pucale pod velikim kamiljim papcima. U više navrata malo je nedostajalo da dvojica jahača završe na zemlji. Životinja je brundala od gneva. Trebalo je usporiti korak. Ona zastade u podnožju jedne bazaltne stene pod kojom je nanjušila pustinjsko jezero. Ibrahim je pusti da se napije sive vode čiju su površinu šestarili insekti. Kamila podiže glavu, tužna i nadmena, protrese njušku s koje se slivala voda, pa podrignu – oko nje se sad širio zadah, sladak i sumporast. A onda se njihovo putešestvije nastavi. Kako su se približavali Hasi el Hori, Idris je bivao sve svesniji zebnje i nestrpljenja koji su obuzimali njegovog sadruga. Nesreća se osećala u vazduhu, i nepogrešiv instinkt opominjao je Čambu na to.

Samo jedan mali uspon – otvrdnuo šut zaostao od nekog, koznakadašnjeg kopanja – ukazivao je na blizinu bunara. Ni jezerceta ni zidića ni ograde – beše tu samo jedna okrugla rupa, opasno razjapljena, u samom tlu. Trošna čatrlja od isprepletanih palmovih grana stajala je, ipak, kao dokaz da čobani znaju za to pojilište, i da tu dolaze ponekad da se sklope od sunca, pošto prethodno napoje životinje. U tom trenutku, mesto je bilo pusto. Ali još iz velike daljine ono jedno Ibrahimovo oko razabralo je tananu, ričkastu priliku novorođene

kamile, koja je stajala sad, napuštena, između bunara i zaklona. Potvrdiše se najgore Ibrahimove slutnje.

Skočio je sa kamile i odmah potrčao prema bunaru. Idris vide kad se ovaj dohvatio najpristupačnije grede u oplati koja je držala zemlju da ne zatrpa bunar, a onda Ibrahim leže na zemlju, kako bi bolje osmotrio dno jame. Nikakvoj sumnji tu više nije bilo mesta. Ožednела posle porođaja, kamila je bila prišla ivici bunara i strmeknula se. U tom trenutku njeno m̃alo riknu žalostivo, i majka mu odozdo uzvratila; iz utrobe bunara na površinu zemlje uspe se vapaj, pojačan kao da je prošao kroz neku džinovsku cev od orgulja. Sad se i Idris nagnu nad otvor. U prvi mah video je samo isprepletane grede koje drže oplatu. Onoga časa, međutim, kad su se njegove oči privikle na pomrčinu, on počeo da raspoznaje svetle odsjaje i odbleske, i tako konačno ugleda crnu priliku što leži na boku, dopola potopljenu u vodu i, nalik kakvom majušnom šilu na samom obodu te zloslutne slike – odraz vlastite glave, pozorne i žive spram duboke nebeske plaveti.

Ibrahim je opet bio na nogama, trčao je prema onoj čatrlji. Vratio se potom odande sa debelim kožnim užetom.

– Idem ja dole da vidim da li se životinja povredila – objasni on Idrisu. – Ako nije, pokušaćemo da je izvučemo, pozvaćemo u pomoć ostale čobane. Ako je slomila nogu, moraćemo da je ubijemo.

A onda, pošto je privezao jedan kraj užeta oko obližnjeg ovećeg kamena, on polako počeo da se spušta u bunar. Nastade tišina. Uskoro njegov glas dopre, nalik pećinskom odjeku.

– Slomila je nogu. Sad ću da je zakoljem i raskomadam. Ti ćeš da izvlačiš delove. Šaljem prvo svoju odeću.

Idris izvuče lagani smotuljak s poderanim Ibrahimovim dronjcima. A onda je tako čekao, i ne pokušavajući da vidi na kakav se to užasan posao bacio Čamba dole, u kaljavoj vodi, na dvadeset metara ispod nivoa tla.

U međuvremenu, mladunčetu je bila prišla velika kamila, mužjak, i pošto ga je dugo njušio, počeo nežno da ga liže. Idris je sa zanimanjem posmatrao taj prizor. Slaba je verovatnoća bila da se stari mužjak iznebuha raznežio i odazvao očinskom zovu. Pre će biti da ga je na drhtavom i vlažnom telu malenoga privukao jak miris mladunčetove majke. Što se tiče maloga, izbezumljenog od usamljenosti, on se privio uz svog nenadanog zaštitnika, a potom, nagonom ponet, počeo njuškicom da traži njegove genitalije, sluteći instinktivno da će tu naići na sise.

Zapovedni usklik trgnu Idrisa iz zamišljenosti. On počeo da vuče kožno užo, ovoga puta dobro opterećeno. Ubrzo je izvukao jedan but i jednu celu nogu, još mlake od života. Potom odnese iskasapljeno meso u senku čatrlje. Toga časa ponovo se razleže kamilarov glas.

– Izvuci kofu vode, sipaj u nju ono mleko što smo ga doneli, pa daj malom da pije.

I tako Ibrahim, premda u jeku iznurujućeg posla kojim je trenutno bio zaokupljen, nije zaboravljao ni mladunče kamile, za koje je bio spreman da žrtvuje i jedinu hranu koja mu beše preostala. Idris ga poslušao mimo volje, i ne uzimajući pritom u obzir mogućnost da se ogluši o njegov nalog tako što bi, na primer, jedan deo mleka sâm popio. Povinovao se nadljudskoj hrabrosti svoga druga. Mladunče nije umelo samo da pije. Idris je morao za njega da napravi improvizovanu flašicu tako što je uzeo neku bocu, razbio joj dno i tako načinio neku vrstu levka. Tek što je bio počeo da ga hrani, kad mu sa dna bunara stiže novi

čerek kamiljeg mesa. Kad je sunce doseglo vrhunac svoje putanje, on začu Ibrahima kako kliče od zahvalnosti zbog svetla koje mu je sada dopiralo pravo odozgo. Koliba se u među-vremenu bila pretvorila u gomilu nabacanih komadeški mesa s kojih bi, u mahnitom zūju, uzletali rojevi plavih muva, čim bi ih neko uznemirio. Ono što je, međutim, Idrisa posebno uznemiravalo bila je činjenica da se nebo, do pre još svega sat vremena potpuno pusto, sada punilo crnim krstićima koji su pristizali odnekud, prvo sasvim nepomični naoko, da bi potom, ne mašući krilima, nastavili da klize svodom. Lešinari su sve bili videli, i sad su se spremali da slete. A opet, manje su oni pobuđivali straha nego gavranovi, smeli i agresivni, koji ne uzmiču ni pred čim. Zamišljao je sad Idris povratak s mladunčetom kamile, jedva kadrim da hoda, dok veliki mužjak na leđima nosi piramidu svežeg mesa, a sve vreme ih slēdi crna, bučna pratnja gavranova.

Iznenadio se ugledavši nenadano Ibrahima, koji se bio ispeo na poprečnu gredu na otvoru bunara. Izgledao je kao živa skulptura izvajana iz nekog stuba s kojeg se slivala krv. Zasenjen jakom svetlošću, pokrio je lice šakama pa podigao glavu prema nebu. Onda mu ruke skliznuše, i Idris ugleda ugrušak krvi u njegovoj praznoj duplji, kao da mu je oko neko maločas iskopao. Čamba je bio omamljen od napetosti, zamora i podnevnog ushita. On podiže ruke pa ispusti krik trijumfa i prkosa. A onda poče da lupa nogama i skakuće po onoj gredi. U ruci je držao ud, pokazujući ga Idrisu.

– Ej, sitnokuranu! Gledaj! Ja sam ga baš dobro zašiljio!

I još je tako skakao po deblu nagriženom crvotočinom. Uto se začu krckanje, i Čambe nestade, kao da je propao u trap. Idris ubrzo začu novo krckanje, i na osnovu toga zaključio da je telo njegovog drugara udarilo u noseću gredu, koja je sad i sama popustila pod njegovim teretom. Toga časa shvati da je počeo zemljotres. Tlo se pomeralo. Koliba se sruči na kamilje čereke. Oblak prašine šiknu iz bunara ka nebu, i Idris ugleda bezbroj slepih miševa, koji su se za obdanice sklanjali u unutrašnjost bunara, kako pomamno lete na sve strane. Pucanje dveju greda prouzrokovalo je urušavanje celokupne oplata koja je držala zidove jame. Bunar je, dok dlanom o dlan, zatrpan. Do koje dubine? Gde li je Ibrahim?

Idris priđe ivici. Na manje od dva metra dubine jasno se razaznavao pesak pomešan s komadima izlomljenog drveta. On pozva svoga druga. Krhki njegov glas razleže se u grobnoj tišini koju je dodatno naglašavao kraljevski sjaj sunca u punom zenitu. A onda ga panika obuze. On zaurla od straha i potrča koliko ga noge nose. Dugo je tako trčao. Sve dok se nije sapleo na jedan panj i pao na pesak; celo telo treslo mu se od jecaja. Ali odmah je ustao, rukama zapušivši uši. Kad je priljubio obraz uz tlo, učinilo mu se da čuje kako se iz dubinâ diže smeh njegovog druga, živog zakopanog.

* * *

– Fotografisao te je? A fotografija, gde je?

Još jednom se njegova majka vratila na tu priču o fotografiji, dok joj je komšinica, babcica Kuka, pomagala da se počešlja i našminka. Nije Idris mogao da zadrži za sebe taj susret s Francuzima iz lend rovera, kao i obećanje koje mu je dato: da će mu poslati njegovu fotografiju. Trebalo je da ta fotografija stigne s ono malo pošte, s namirnicama, alatom i odećom koje je u oazu svake nedelje kamionom dopremao Salah Ibrahim, zahvaljujući

kome su i održavali vezu s velikom susednom oazom Beni Abes. Ali da bi poštedeo majku, uvek spremnu da zamisli ono najgore, on je prećutao ulogu koju je u svemu odigrala ona plavokosa žena, prećutavši i samo njeno postojanje. U tim kolima su, dakle, bila dva muškarca, tako je ispričao majci, i jedan od njih ga je i slikao.

– Nikada ta fotografija neće stići – mračno je prorokovala Kuka ben Laid, raščesljavajući kosu Idrisove majke trožilnom gvozdenom četkom. – I šta sad? Šta li će da rade s tom fotografijom? Ko to može znati!

– Deo tebe zauvek je nestao – dolivala je majka ulje na vatru. – Ako mi se sad razboliš, kako da te lečim?

– Postoji i opasnost da zbog toga ode od kuće – dodade Kuka. – Za šest meseci trojica mladića odselila su se na sever!

Idris se zadubio u rad koji je iziskivao veliku preciznost. Nožem je iz bloka kaolina tesao malu kamilu, tim pažljivije jer je želeo pošto-poto da izbegne svako mešanje u dosadno razglabanje dveju žena. Još od ranog detinjstva to krdo izvajanih kamila služilo mu je da se igra nomada Čambe. U prvo vreme figurice je dobijao na poklon, jednu po jednu. Kasnije je sâm ofarbao svoje krdo i čak odenuo kamile u parčice štofa i palmovog vlakna. Svakoga dana ih je pojio i vodio na ispašu, lećio je životinje kad bi se povredile ili razbolele. Kada je već bio prerastao te detinjarije, ustupio je životinje, prvo neke, a potom i sve ostale, svojoj mlađoj braći, a on sam nastavio je da pravi nove, kojima je obogaćivao već brojni stočni fond.

– Znam ja zbog čega ti mladi odlaze – tajanstveno obznani Kuka.

Pošto je nakratko, iz učtivosti, počutala – Idrisova majka je upita:

– Pa? Zbog čega ti mladi odlaze?

– Zato što su prerano naučili da hodaju. To je nomadski znak koji ih onda obeleži za čitav život.

– Idris je prohodao tek kad je navršio dve godine – reče majka uzdržano.

Nju je, naime, bilo povredilo podsećanje na porodičnu crtu zbog koje se već ždrala od brige i turobnih predosećanja; gotovo sva njena deca prohodala su kasno. Za treće su joj čak, kad je mali napunio dve godine, organizovali neku vrstu molitve, tradicionalnog obreda kojim se pribegavalo u takvim slučajevima. Dete, odeveno u dronjke i namerno ostavljeno slinavo i uneređeno, u korpi su nosile dve devojčice – sestre, bliske rođake ili makar komšiniće – koje bi navratile do svake kuće skandirajući usput bez prestanka: „On ne ume da hoda, on neće da hoda, neka ga Bog natera da prohoda!“ Svaka porodica koju bi tako posetili dala bi im neki poklon – malo pšenice, ječma, šećera, crnog luka, novčić – i to uzdarje išlo bi pravo u korpu, uz samo dete. Potom bi majka bila dužna da, služeći se darovima koja su deca iz tog pohoda donela, priredi detetu koje još nije prohodalo i onim devojčicama malu gozbu.

– Da, ali se zato već sa svojih šest godina – uporna je bila Kuka – igrao kamionom-cisternom što prevozi naftu, koji je imao četiri grnčarska i jedan rezervni točak. A šta bi to moglo da znači?

– Ako Idris već mora da ide, on će otići – fatalistički zaključii majka.

– Naravno, ali to ne mora nužno biti pod znamenjem urokljivoga oka – saglasi se Kuka premazujući kosu Idrisove majke nekom gustom mašću koja se sastojala od kane, karanfilica, suvih ružinih latica i mirte, a koja je frizuri davala zavidnu bujnost.

Toga časa Kuka je izgovorila reč koja je, u stvari, neprekidno proganjala Idrisovu majku od časa kad je saznala za dogodovštinu s lend roverom. Da te urokljivo oko ne bi povredilo, valja ti da budeš što je moguće neprimetniji – to je zdrava mera predostrožnosti. Skretati na sebe pažnju, bilo odećom, bilo snagom ili lepotom – značilo je iskušavati đavola. Majke iz Tabelbale namerno su zanemarivale svoju odojčad, ostavljajući ih u prljavštini, samo da ne bi izazivala divljenje drugih u tom, posebno ranjivom uzrastu. Čovek koji, sav ponosan, pokazuje nov novcat nož koji je upravo dobio – ima sve izgleda da se istim tim nožem poseče čim dođe vreme da ga prvi put upotrebi. Dojilja koju krase bujno poprsje, koza koja svima bode oči svojom plodnošću, palmovo drvo koje cveta kao nijedno drugo – izlažu se pogledima koji mogu da okaljaju, izjalove, sasušu. Sve što je pristalo – podložno je pretnji. Šta tek reći za oko fotografskog aparata i nesmotrenost onoga ko se pogledu tog oka dobrovoljno izložil!

Sve je to Idris znao. Bio je on poprilično već prodro u tajne belbalijskog duha da bi, i bez ičije opomene, uzdrhtao zbog rizika kojima se hotimice izlagao. U isti mah ga je, međutim, prožimala žarka želja da se oslobodi uticaja oaze u kojoj je odrastao. To i jeste bio smisao divljenja koje je gajio prema nomadima Čambama, kao i ono malo krdo kamila figurica koje je brižno čuvao i u uzrastu kad se dečaci uveliko sprdaju s takvim detinjarijama. Njegova majka, inače, nije imala bogzna kakvo mišljenje o toj zbirci, ali Idris je bio dečak, uskoro odrastao muškarac, a te kamile ipak nisu bile isto što i lutke, igračke koje ona nipošto ne bi želela da vidi u rukama svojih kćeri.

Kuka je pažljivo sakupila u punđu vlasi koje su bile zaostale među zupcima češlja. Važno je bilo da se nijedna ne izgubi, jer, budući da je to nešto što potiče direktno od Idrisove majke, i svaka ta vlas mogla je imati direktan uticaj na njeno telesno i moralno zdravlje. Padnu li u zlonamerne ruke, mogle bi predstavljati opasno sredstvo za vradžbine. A opet, nije dolazilo u obzir da ih spale. Pretekle vlasi tako su ukopavane ispod tamariske, drveta koje predstavlja objekat jednog ženskog kulta.

– Je li istina da je Idris bio prodat crncima? – upita najednom Kuka.

Pitanje jeste bilo neuviđavno, i babica zacelo ne bi imala petlje da ga postavi pred svedokom, pa čak ni gledajući sagovornicu u oči. Ali kako joj je Idrisova majka sedela leđima okrenuta, a i bila se potpuno prepustila dodiru njenih ruku, mogla je, bez suvišne žestine, da izbegne pravi odgovor, ili čak da na pitanje uzvrati ćutanjem.

– Jeste – reče ona pošto je razmislila malo. – Pre njega sam imala dva mrtvorodena deteta.

Objašnjenje je bilo dovoljno. Kad jednu porodicu zadesi zla sudbina, običaj je da se, na dan rođenja deteta, uputi poziv maloj zajednici potomaka crnih robova u oazi. Oni onda dođu da plešu u dvorištu kuće. Otac simbolično položi novorođenče na poglavičin doboš, darujući crnačku zajednicu obilno, što u naturi, što u gotovom novcu. Ako dete poživi, crnci, koji su na taj način i preuzeli odgovornost za njegovu sudbinu, polagaće pravo na još jedno darivanje, s tim što će i on sâm biti dužan dovek da se seća svojih zaštitnika. Sve do svoje šeste godine Idris je kosu nosio kao deca crnaca; glava mu je bila izbrijana, samo s jednom širokom krestom što polazi od čela pa, poput perjanice, ide sve do potiljka.

Kuka nije navaljivala, ali majci je bilo jasno da ona u toj pojedinosti vidi samo razlog više da Idris napusti svoju porodicu. Nastavila je strpljivo da plete, kao što je i inače uobičajeno

bilo za udate žene, tri kike – vodeći pritom računa o tome da je ne steže previše, jer to može da prouzrokuje neplodnost – od kojih su dve išle sa strane i bile vrlo tanke, ukrašene srebrnim alkama, a jedna debela, što ide dole, prolazeći kroz sredinu kupe koja simbolizuje zaštitničko oko.

Babica je sada prešla na oslikavanje majčinog lica, i stalno je menjala mesto, sve dok u jednom trenutku nije čučnula ispred nje. Od toga časa razgovor će, s Kukine strane, poprijeti manje prevejan, a s majčine strane osetno uzdržaniji ton. Idris se tad napravi kao da ga nema, kao što je već bio naučio kad god bi, u premaloj nastambi u kojoj su živeli, prisustvovao prizoru kojem, u načelu, ne bi trebalo da prisustvuje, što zbog godina, što zbog pola. Ali sad je razmišljao o prazniku koji je počinjao te večeri, a koji će potrajati narednih deset dana: Ahmed ben Bada udavao je kćer Ajšu za starijeg sina Muhameda ben Suhila, a družina plesača i muzičara pristigla sa visova Atlasa ulepšaće svečanost svojim bojama i ritmovima.

* * *

Celog tog dana u mladoženjinjinoj kući žene su pripremale tazu, tako da bude dovoljno za sto pedeset do dvesta osoba. Njih desetak su puna tri sata okretale mlinove od školjkastog mermera kako bi proizvele dovoljno pšeničnog griza. Stanje uzbuđenosti koje je održavao taj hor što neprestano priča, peva i kokodače prenosilo se na radoznalce koji su se u prolazu upinjali da vide darove koje su mladoženjini pripremili za mladine. I divili su se komadima platna, svilenim maramama, pojasevima, papučama, srebrnim narukvicama i ogrlicama, češljevima, ogledalima, kolonjskoj vodi, i svim onim proizvodima bez kojih nema ženske lepote: kani, mirti, tamjanu, orahovoj ljusci, karanfiliću i rizomu divlje perunike. U krajnjem siromaštvu koje je vladalo u oazi, takva izložba predstavljala je uživanje za oči kakvo se ne propušta.

Običaji nalažu da se žene po podne okupe da plešu; skroman je, gotovo bojažljiv taj ples. Parove formiraju udate žene i mlade devojke, kao da ove prve treba da provedu ove potonje kroz neku vrstu inicijacije. Mladoženja se pak u pratnji svojih „vezira“ – sedmorice, osmorice neoženjenih drugova – vraća iz prilično tajanstvenog pohoda u drva, terajući pred sobom šest dobro natovarenih magaraca. Običaj nalaže da mladoženja bude zakrabuljen tako da mu se samo oči vide; na sebi nosi veliki burnus, oko struka privezan kanapom pomoću kojeg ga je njegova majka donela na svet. On je, u stvari, noć proveo terevenčeci sa drugarima i na taj način obeležio završetak mladićkog doba. Tako dva pola, uoči stupanja u brak, svaki slavi za sebe.

Idris je u ovim obredima učestvovao isključivo u meri u kojoj je mogao da se poistoveti sa mladoženjom – koji je bio samo tri godine stariji od njega – ali ni to nije bilo bogzna koliko. Posle Ibrahimove pogibije, kao da je neko iskopao bezdani šanac oko Idrisa; prijatelja nije bilo na vidiku, nijedan dečak iz oaze nije mogao da popuni upražnjeno mesto. Mlada je pak bila njegovo godišće. Zajedno su odrasli, i ta debela, pasivna i sva mekana devojka bar u njegovim očima bila je lišena svake misterije, svake draži. Možda je takva bila i u očima svog budućeg muža. Ali ben Muhamed ostao je privržen tradiciji prema ko-

joj se bračni drugovi vole i cene zato što ih je ujedinio sam obred venčanja, pošto osećanja, u stvari, treba da budu posledica, a ne uzrok njihovog spajanja. Na neki podmukao način, Idrisu se nametnula upravo suprotna ideja, ona savremena i bezbožna ideja da je ljubav ispred svega ostalog, da je ona glavni uzrok za stupanje u brak. Od časa kad je procenio da mlada nema ama baš nikakvih čari, celo to slavlje postalo je za njega samo jedna bespotrebna neprijatnost, pa čak i kao nekakva potencijalna pretnja njegovoj slobodi, iako je još ranije bio čvrsto rešio da izbegne sve maneuvre svojih roditelja, kao i roditelja te neke tamo mlade devojke iz oaze, koja god bila, koji bi pokušali da ga usmere u bračne vode. Imajući sad pred očima tog mladog čoveka koji je svečano puštao korene tu, u Tabelbali, postajući muž, a bez sumnje uskoro i otac – Idris oseti kao da mu namesto stopala rastu krila, pa s nekim nezasićenim poletom pomisli na onu plavušu s foto-aparatom koja ga je slikala da bi potom, zajedno sa njegovom slikom, nestala u svom vozilu iz snova. Pravo govoreći, dve protivurečne slike borile su se za prevagu u njegovoj uobrazilji. Jednoga dana mu je Salah Brahim, skočivši sa svog kamiona, dao kovertu prispelu iz Pariza, u kojoj je Idris pronašao svoju fotografiju. Ali pre svega mu je pred očima bila druga jedna slika: on kako kreće na put ka severu i posle dugog pešačenja najzad stiže u Pariz. Stara Kuka je to već bila nazrela; on je sad već samo o odlasku i razmišljao.

Noć je već odavno bila pala kad neka graja što je dopirala iz tvrđave Šraja potera zvaničnice napolje. Baklje su bacale ognjene odsjaje po okrećenim zidovima koliba. Promukla dovikivanja i piskavi usklici, potmula tutnjava bubnjeva i prodoran zvuk truba prolamali su se u noćnoj tišini. To je družina gorštaka pristiglih sa zapada preko pustinje Draa na svoj način izvodila serenadu u čast mladenaca. Bubnjevi su grurali u paklenom ritmu. Muzičari su ih nosili horizontalno, prikačene za struk, i svaki taj instrument ispuštao je dva zvuka, jedan razgovetan, drugi prigušen, već u zavisnosti od toga da li je bubnjar lupao s jedne strane, palicom, ili s druge, pesnicom. Unjkanje dipli činilo je potku na kojoj su se smenjivala dvojica solista duvajući u kratke bakarne trube, prateći vijugavu tonsku nit nekog napadnog starog pripeva. Daleko je sve to bilo od čistog, prozračnog monologa koji je Idris ponekad, u najtoplije doba dana, izvlačio iz trščane frule sa šest izbušenih rupa.

Pred kućom Muhameda ben Suhila svirači su napravili polukrug, živo i bajkovito obasjan svetlošću baklji. Muzika se u međuvremenu bila podjarila, bivala je sve življa iz časa u čas, prenoseći nezadrživu grozničavost na nepomična tela posmatrača. Ritam je dobijao na intenzitetu, i to u cilju koji je svima bio očigledan: da iz sveg tog zvuka šikne ples, da se proizvede preobražaj cele te grupe muzičara u društvo koje pleše. I ples je rođen: jedna crnkinja, zaogrnuta crvenim velovima i okićena srebrnim nakitom, pojavila se usred tog prostora. Zet Zobeida je istupala isključivo u trenucima kad je slavlje u punom jeku, jer ona je bila duša i živa vatra svake svetkovine. Prvo je, svinutih leđa, protrčala obodom kruga koji joj je pripadao, kao da obeležava svoju teritoriju. Potom je izvela čitav niz figura, manje-više usredsređenih na središte kruga. Sve je bilo jasno: ona kao da je svojim pokretima zbirala svu muziku koja se orila nad njenom teritorijom, sakupljala je, kao u nekoj žetvi nevidljivih plodova, sve te pokrete razbacane oko nje. Sada je i masa počela da pleše sa njom, i svi su ponavljali reči neodoljive i zagonetne:

*Nad vodom treperi vilin-konjic
Skakavac o kamen se tare
Konjic treperi i ni reč ne poje
Skakavac se tare i ni reč ne zbori
Ali krilce konjicovo krilo je pesnikovo
Ali krilce skakavčevo krilo je pisarevo
A taj pesnik razotkriva lukavštinu smrti
A taj pisar upućuje u tajnu života.*

Zet Zobeida se sada kretala sasvim sitnim koracima, sa svih strana okružena muzičarima. Uskoro je nogama trupkala u mestu, jer ples je već bio potpuno ušao u njeno telo. A od tog tela videlo se samo koliko za jednu šaku golotinje, sjajne i crne, između donje ivice bluže i gornjeg poruba suknje. Negde posred te velom zaogrnutu skulpture, plesao je trbuh, sâm, ispunjen nekim samosvojnim i žestokim, izražajnim životom. Bila su to usta bez usana celog tog tela, deo tela koji govori, deo koji se za celo to telo osmehuje, pravi grimase i peva:

*Konjic krilcem razotkriva lukavštinu smrti
Skakavac upućuje krilcem u tajnu života.*

Zet Zobeida se pretvorila u nepomičnu, velom zaogrnutu skulpturu balerine sa sto zvučnih komada nakita. Devojčine ruke i polumeseći, gazelini papci i sedefaste školjke, ogrlice od korala i narukvice od čilibara, amajlije, zvezde i značke plesale su dalje, kao u nekom beskrajnom zveckavom čangrljanju. Ono što je, međutim, najviše privlačilo Idrisov pogled bila je jedna zlatna kapljica na kožnoj vrpci, sjajna, divnog izgleda. Ne bi čovek mogao zamisliti stvar tako jednostavnu i tako svedenog savršenstva. Kao da se sve susteklo u tom predmetu ovalnog oblika, blago ispupčenom u donjem delu. I činilo se da je sve iskazano tim samotnim mehurom što, njišući se u kratkim trzajima, ne dodiruje nijedan drugi komad nakita. Za razliku od privezaka koji su izgledom oponašali nebo, zemlju, pustinjske životinje i morske ribe – taj zlačani plikčić ne iskazuje ništa drugo do sebe samoga. To je čist znak, apsolutni oblik.

I možda je Idris upravo te večeri prvi put naslutio da Zet Zobeida i ta zlatna kapljica potiču iz jednog sveta bez slika, kao svojevrsna antiteza, a moguće i protivotrov za onu platinastu ženu s fotoaparatom. Otišao bi on bez sumnje i dalje u toj svojoj inicijaciji da posle pevanja i plesa, kad je pod zvezdanim nebom ponovo zavladao mir, Abdulah Fer, crni pripovedač prispeo sa granica Sudana i Tibestija, ne počeo da priča o pustolovinama starog gusara Hajrudina, koji je nakratko kraljevaio u Tunisu, kojem su njegova kosa i brada donele velike nevolje.

* * *

Riđobradi, ili portret jednog kralja

Zapravo se zvao Hajrudin, ali kauri su ga, iz prezira, zvali Riđobradi. Taj nekadašnji levantinski gusar harao je Sredozemljem sa svojim starijim bratom. Zajedno su uzeli vlast u gradu Alžiru, čiju su luku pretvorili u jako uporište u koje će skloniti svojih četrdeset galija. Kasnije, pošto je stariji brat ubijen u Tlemcenu, mlađi je sâm nastavio blistavu karijeru. Leta hidžretskog 912. osvojio je Bizertu i iz tamošnje palate Bardo isterao sultana tuniskog, Mulu Hasana.

Kada su Hajrudin i njegovi saborci, još se pušeci od bojnog žara, utrčali u unutrašnjost palate, najednom ih je sa svih strana skolila tišina, i tad ih obuze čudnovato osećanje da su kročili na jedno začarano mesto. Nije bilo traga života u tim unutrašnjim dvorištima, na tim stupnjevitim terasama, u tim ogromnim dvoranama, pod tim kolonadama što krase vrtove iz snova. Činilo se da su dvorjani, vojnici, sluge i čuvari napustili to plemenito i uzvišeno obitavalište tek koji trenutak ranije, ostavivši ga na milost i nemilost varvarima prispelim sa mora, sve zajedno s baldahinima, paravanima, jastučićima, posuđem, pa čak i popaljenim ognjištima, nad kojima su se još okretali ražnjevi. Svi živi behu se razbežali povevši sa sobom konje, kamile, majmune i slugije, te fine pustinjske hrtove što svoje špicaste glave rado polagahu u krilo gospodarima bele Afrike. Čak ne beše tu više ni golubova koji su obično kružili oko fontana u palati.

Čarolija tih mračnih mesta teško je pritiskala Hajrudina i njegove saborce. Plašeci se izdajstva, koračali su kroz te odaje pogledajući čas levo, čas desno, a nađoše se tu i neki koji su gusaru savetovali da zapali ovu zloslutnu palatu, da od nje ne ostane kamen na kamenu.

I tako su, od dvorane do dvorane, od stepeništa do stepeništa, stigli do jednog zabačenog krila palate, gde su, bar u prvo vreme, sva vrata odolevala. Morali su, dakle, da se nakane da razvale jedna, i upravo kad su vojnici prionuli na posao, vrata se otvoriše sama. Na njima se pojavio čovek krupan i ozbiljnog izgleda, odeven u belu haljinu umrljanu raznobojnim flekama, vidno iznenađen i ljutit.

– Kakva je ovo galama? – rekao je on. – Lepo sam izdao naredbu da mi niko ne smeta dok radim!

Na to mu priđe jedan osmanski gardista naoružan krivošijom, u očiglednoj nameri da odrubi glavu koja se drznula da izrekne takve bezobrazštine u lice njegovom gospodaru. Hajrudin ga, jednim pokretom ruke, spreči u tome.

– Kakva je ovo galama? Pa ovakva: sultan Mula Hasan je u bekstvu, a ja zauzimam njegovu mesto – rekao je on. – Nego, ko si ti, kad očito nisi upoznat sa događajima koji potresaju ovu zemlju?

– Ahmed ben Salem, zvanični portretista i dvorski slikar.

A kako je Hajrudin sâm krenuo napred, ovaj se skloni u stranu i pusti ga da uđe.

Hajrudin je ne jednom bivao u prilici da se susretne s protivnikom koga je upravo porazio. Prema tom Muli Hasanu, nedostojnom nasledniku ugledne dinastije Hafsida, osećao je samo prezir. Reklo bi se da je taj čovek žgoljav i sav nikakav grcao pod bremenom kraljevske krune i plašta koje je nasledio od svojih predaka. Nije bilo ni trunke sumnje da je, suočen sa ovim groznim gusarom, gospodarom Sredozemlja, bio osuđen na poraz i poniženje!

I zbito se sad da je tu, na četiri zida te prostrane odaje, bio i on, poraženi sultan, ali ne podvijena repa, pognute glave i nogu što prestižu jedna drugu u pomami bekstva. Naprotiv, ovde se taj sultan mogao videti kako sedi na propetom konju, okružen dostojanstvenicima što se klanjaju pred njim šireći plaštevne, pa opet on, uspravan na kuli s koje se pruža pogled na ceo grad, i još jednom on, u svom haremu, okružen miljenicama obeznamenjenim od ljubavi.

Hajrudin je hitrim korakom prošpartao tu prostoriju, a oči su mu gorele od srdžbe koja je rasla sa svakim platnom pored kojeg bi prošao. Muli Hasanu naneo je težak poraz. Kao poslednjeg bednika isterao ga je iz njegove palate. Morao je Mula Hasan da beži glavom bez obzira, ostavljajući za sobom sve, pa i meso što se okreće na ražnjevima. A evo ovde, zahvaljujući ovom đavolu slikaru, evo poraženog i dalje, šepuri se na zidovima, u pobjedničkom sjaju, kao pravi vladar što blista u punoj slavi.

– U zatvor s njim! – zagrmio je Hajrudin naposljetku. – A sve ove mazarije – u vatru!

A onda je izašao, brzim korakom, dok su se njegovi vojnici jatili oko Ahmeda ben Salema, vezujući ga gde god se šta imalo vezati.

Narednih nedelja Hajrudin je bio veoma zauzet konsolidovanjem i organizacijom posle te gromopucatelne pobjede koja ga je načinila najmoćnijim čovekom u celom Magrebu. Pri tom je ta nova pobjeda u njemu pokrenula jedan preobražaj koji je prvo zbnurio njega samoga. Već samo osvajanje grada Alžira i cele alžirske zemlje pretvorila je čovaka koji je nekada bio strah i trepet morâ u upravnika jednog utvrđenja. A sada je, evo, ravan jednom kralju i stoluje u toj božanstvenoj palati, ali zato oseća kako ga pritiskaju neke nove obaveze. Već je bio shvatio da mu više ne pristaje da sve radi sâm kao do tada. Ubuduće će između svega ostalog i njega samoga uvek morati da se umetne neki ministar, neki posilni, pomoćnik, ako ništa bolje a ono makar sluga. Počelo je to od njegove sablje. Ona mu je bila najstariji saborac, ona, taj komad oružja težak i grub, sa balčakom u obliku ogromne školjke od koje se uopšte ne bi videla šaka, sa sečivom velikim i posvuda iskrzanim sićušnim brazdama. Ne da se ta razmetljivica nasekla glava! Hajrudin bi se raznežio, suze bi mu grunile na oči, samo kad je pomiluje! Jer, njemu je bilo jasno da on više glave neće seći, nikada, i da mu se ta budža više neće klatiti za pojasom. Umesto nje, uzeo je kratak, fini bodež sa izrezbarenom drškom, čije mu je sečivo izgledalo taman takvo da njime čisti nokte.

Potom će preobražaj pretrpeti i njegova odeća: kadifa je odmenila verižnjaču, a svila kostret.

Ali to je bio tek početak, jer sada je tu bio taj vojnici uvek spreman za akciju, koji nikada ni u šta nije sumnjao, koji je uvek, na svako pitanje, odgovarao hrabrošću i snagom, sada je, dakle, bio tu taj novi suveren, najjednom prožet novostečenim dostojanstvom, i gledao u ogledalo svoje kraljevske preuzvišenosti, oklevajući da u tom ogledalu konačno prepozna sebe.

Tada se on i setio Ahmeda ben Salema i galerije portreta na kojima je jadni Mula Hasan bio predstavljen kao jedna tako plemenita figura. Pošto je već bio pristao da nosi taj mali bodež kakav se inače nosio samo u svečanim prilikama, zatim prsni od svile i prsluk od kadife, nije li došlo vreme da Hajrudin naloži i da mu se napravi zvanični portret? A opet, sama ta mogućnost, inače sasvim prirodna za bilo koga ko bi se našao na njegovom mestu, bila je sasvim dovoljna da se Hajrudin sav naježi od zlih slutnji i užasa...

Postojao je za to jedan vrlo jak razlog: Hajrudin, naime, nije pokazivao ni svoju glavu, koju je pokrивao turbanom, ni bradu, preko koje je vazda nosio pokrivalo od zelene svile

koje je vrpcama vezivao za uši. Čemu te mere predostrožnosti? E, to je bila njegova tajna, tajna za koju su znali svi oko njega, ali na koju se niko nije usuđivao da napravi ma ni najmanju aluziju.

Još dok je pohađao kuransku školu, Hajrudina su i drugovi i učitelji njegovi silno namučili upravo zbog boje njegove kose. Ta kresta kao plamen crvenih vlasi koja mu se dizala na glavi godinama je bila neposredan povod za podsmeh, udarce, ali i nešto još gore od toga – izazivala je neku vrstu čistunskog gađenja. Stvar je u tome što se – po saharskoj tradiciji – riđa deca smatraju prokletom. Ona su prokleta jer su riđa isključivo zato što su ih majke začele za *onih* dana. Otuda ova deca nose nedvosmislen i neotklonjiv beleg tog nepočinstva, jer upravo im je nečista krv, i ništa drugo, tako obojila vlasi. I taj stid prenosi se na celu njihovu kožu – mlečnobelu, ali prošaranu pegama – i na svaku malju na njihovom telu, pa čak i na miris, pa su se tako Hajrudinovi drugovi stalno izmicali od njega, zapušući noseve.

Dete se mnogo namučilo. A onda je poraslo i svojom snagom počelo drugima da uteruje strah u kosti. Naposljetku je momak stasao za turban, što mu je omogućilo da prikrije predmet opšte sablazni. Sve je, međutim, krenulo ispočetka već nekoliko godina kasnije, kad je počela da mu raste brada, koja, uzgred, nije bila riđa kao kosa mu, već baš crvena, kao da je od bakarnih žica sačinjena. Tada je on uveo novu modu, pokrivalo za bradu, modni detalj od kojeg se nikako nije rastajao, i koji su dvorjani u njegovom okruženju poslušno prihvatili.

Neprestano je, ipak, vrebao poglede drugih, i ako bi se oni makar na časak zadržali na njegovoj bradi, rukom bi hitro posegao za balčakom. Kauri su mu nadenuili nadimak Riđo-bradi, i sreća njihova što su živeli na drugoj obali Mediterana. Hajrudin je bio toliko osetljiv što se te konkretne stvari tiče, da su svi oni koji su mu bliski izbegavali da u njegovom prisustvu izgovaraju određene reči – lisica, veverica, riđan, duvan – i nije bilo toga koji nije znao da Hajrudin upada u ubitačno raspoloženje onih noći kad glomazni crvenkasti mesec lebdi na mutnom nebeskom svodu.

I tako je on, dosegavši vrhunac moći, otkrio snagu slike i shvatio da jedan kralj neizbežno mora da se ogleda u ogledalu. Jednoga jutra, naredio je da Ahmeda ben Salema puste iz zatvora pa da ga dovedu pred njega.

– Predstavio si mi se onomad kao zvanični portretista i dvorski slikar – rekao mu je tad Hajrudin.

– Upravo tako, gospodaru, takva su moja zaduženja i zvanje koje nosim.

– Pusti zaduženja i zvanja, nego šta ti u stvari radiš?

– Moje je prvo da napravim portrete dvorskih velikodostojnika. Moram, isto tako, da ovekovečim arhitektonske lepote dvora i svu dvorsku raskoš, kako bi svi, zanavek i ma gde bili, znali kako se ovde živelo.

Hajrudin je vrteo glavom. Upravo je to i očekivao od umetnika.

– Ali kaži mi, pod pretpostavkom da taj, recimo, velikodostojnik koga portretišeš ima neki telesni nedostatak, bradavicu, ili nos da mu je razbijen, ili razrok da je, ili ćorav na jedno oko, ili šta znam već šta bi moglo da bude... Da li bi taj njegov deformitet tačno preneo, ili bi se potrudio da ga prikriješ?

– Gospodine, ja sam portretista, a ne dvorjanin. Ja slikam onako kako jeste. Odanost istini je moja čast.

– Dobro, to znači da ti, onda, upravo te odanosti radi, ne bi oklevao da celom svetu pokažeš kako tvoj kralj ima bradavicu na nosu?

– Ne bih oklevao, ne.

Hajrudin je imao utisak da mu slikar, na neki neodređen način, prkosi svojim smelim ponosom, te pocrvene od besa.

– A ne plašiš se da bi zbog toga mogla da ti odleti glava?

– Ne, gospodaru, jer dovoljno bi bilo da kralj samo jednom pogleda taj svoj portret, i odmah bi se osetio počastvovanim, a ne ismejanim.

– Kako to sad?

– Zato što bi moj portret predstavio samu suštinu kraljevske uzvišenosti.

– A šta s bradavicom?

– I ta bradavica bila bi tako kraljevski uzvišena da se ne bi mogao naći onaj koji ne bi bio ponosan da i sâm nosi takvu na vlastitom nosu.

Hajrudina su duboko uznemirile ove reči, koje su, uostalom, bile u direktnoj sprezi sa onim što ga je u to vreme zaokupljalo. On okrenu leđa slikaru i povuče se u svoje odaje. A Ahmed je sada mogao da se vrati u svoj atelje. Koliko sutradan, otići će Hajrudin do njega, da mu opet postavi neka pitanja.

– Još mi nikako nije jasno – rekao mu je tada – kako možeš verno da reprodukuješ lice koje je ružno i smešno upravo zbog određene nepravilnosti, a da u isto vreme svima ne obznaniš i ne prikažeš tu ruglo i smejuriju. Tvrdiš da zaista nikada ne ublažavaš deformite-te svojih modela?

– Nikada ne ublažavam – potvrdio mu je Ahmed.

– Nikada ne ulepšavaš?

– Ulepšavam, to svakako, ali pritom ništa ne krijem. Naprotiv, ja ističem, naglašavam sve crte lica.

– Sve mi je manje i manje jasno.

– Stvar je u tome da se uvede i vreme u tu igru portretisanja.

– Kakvo vreme?

– Posmatraš jedno lice. Gledaš ga tako jedan minut, najviše dva. I za to kratko vreme, to lice razvlače, čas ovamo, čas onamo, nasumični zahtevi, i na njemu se ogledaju neke sitne brige. Ti, posle, u sećanju sačuvaš sliku čoveka ili žene donekle uniženih tim svagdašnjim trzavicama. Ili da uzmemo da je ista ta osoba došla kod mene u atelje da pozira. Ne na minut ili dva, već dvanaest puta po jedan sat, i to razdeljeno na duži period od, na primer, jednog meseca. Slika koju ću od toga napraviti biće isprana od svih prljavština koje donosi trenutak, od hiljadu sitnica koje nas svakodnevno sa svih strana spopadaju, od trica i kućina koje svako od nas mora da mrsi u izdanalom kućevnom životu.

– Onda će se tvoj model dosađivati u pustinji i tišini tvog ateljea, i na njegovom licu videće se samo praznina njegove duše.

– Svakako, ako je to neki čovek ili žena bez ičeg u sebi. I, da, tada bih ga naslikao s tim odsutnim izrazom lica koji je, u stvari, maska koju neki stave kad ih više ništa sa strane ne dodiruje. Ali jesam li ja uopšte pretendovao na to da napravim portret, bilo čiji? Ja sam slikar dubine, a dubina jednoga bića ogleda se na njegovom licu od onoga časa kad prestane svako ma kako beznačajno uznemiravanje sa strane, kao što se kamenito morsko

dno, sve sa onim zelenim algama i zlatnim ribama, prikazuje očima putnikovim kad utihnu talasići koje za sobom ostave veslači ili nalet hirovitog vetra.

Hajrudin je počutao malo, a Ahmed koji nije skidao oči sa njega, prvi put počeo da snatri o tome kakvu li to tajnu ranu pokrivaju velike pobede ovog pustolova.

– Ta duša koju ti otkrivaš i koju oslikavaš na platnu, razlikuje li se ona mnogo od čoveka do čoveka? Ili pak postoji neka osnova koja je zajednička svim ljudima?

– Ona se veoma razlikuje, a u isto vreme postoji i ta zajednička osnova koja se tiče samog ljudskog usuda. U nekim dušama, primera radi, stanuje velika ljubav – srećna ili nesrećna. Ostale se neprestano banjaju u snu o lepoti, lepoti koju posvuda traže, da bi tek pokoji njen odraz tu i tamo pronašli. Ostali još vode razgovor s Bogom, i za sreću im nije potrebno ništa do Njegovog moćnog i nežnog prisustva. Ima, opet, i onih koji...

– A kraljevi? Kakvo je to svojstvo jedne kraljevske duše?

– Kralj vlada i kralj upravlja. A to su vrlo različite funkcije, među sobom, čak, suprotstavljene. Jer kralj koji upravlja bori se iz dana u dan, iz sata u sat se on bori protiv bede, protiv nasilja, laži, izdaje, pohlepe. I sav je u blatu, sve gore do krune. Dok, s druge strane, kralj koji vlada sija kao sunce i, baš kao od sunca, oko njega se šire svetlost i toplota. Kralja koji upravlja prati kohorta gnusnih krvnika koji su, u stvari, sredstva. Kralj koji vlada okružen je horom lepih mladih žena, bele puti i miomirisnih, koje su, u stvari, ciljevi. Ponekad se kaže da te mlade žene opravdavaju one krvnike, ali to je samo još jedna u nizu krvničkih laži. Zar je neophodno uopšte napominjati da ja slikam kralja koji vlada, a ne kralja koji upravlja?

– Ali kakvi su to, pitam te ja, kakvi su to ciljevi bez sredstava?

– Nikakvi skoro, slažem se, ali šta, opet, vrede i sredstva kad zbog njih zaboravimo ciljeve, ili kad, revnosno se baveći sredstvima, upravo njima i uništimo ciljeve? Život jednog kralja uistinu i nije ništa drugo do neprekidno kretanje tamo-amo između ovog dvoga. Mula Hasan je slovio za čoveka slabog i neodlučnog. Nije podnosio sopstveni lik, bez obzira na to da li ga vidi u oku krvnika, oku žrtve ili oku prostog vojnika. I zato je dolazio k meni, a kad kažem da je dolazio k meni, upravo to i mislim: da je dolazio ovamo da se vidi sa mnom. Ulazio bi bleđ, obeshrabren, zgađen niskostima koje podrazumeva ono čime se svakodnevno bavi. Gledao bi onda tako svoje portrete, one koje si ti dao da se unište. Pod njihovim svetlom, spirao je sa sebe svu prljavštinu vlasti. Mogao je čovek prosto da vidi kako ga iznova ispunjava kraljevski ponos. Vraćalo bi mu se samopouzdanje. Ni jednu jedinu reč utehe nisam morao da izgovorim. Samo bi mi se nasmešio i odlazio, umiren.

Ovo pominjanje njegovog neprijatelja Hajrudinu očito nije bilo po volji. Može li se drugačije nego kao drskost primiti ovo poređenje njega s tim blesanderom? A ipak, u njegovom krevetu je sad Hajrudin spavao, i sa njegovim portretistom razgovarao!

– A ta zajednička osnova koja se, kako ti reče, može naći kod svih ljudi?

– Kad se stiha vrevu svakodnevice, tako da se čuje samo glas duše, džaba taj glas uvek ima to nešto pojedinačno, lično, jedinstveno, džaba kad ima tu crtu koja se može naći kod svakog čoveka i koja ti dokazuje da taj glas – barem u slučajevima kad taj glas postoji – predstavlja, u stvari, njegov dubinski poj.

– Koja je to crta?

– Plemićka.

Hajrudin je začutao na trenutak, razmišljajući o svemu što mu je Ahmed upravo rekao. Konačno se zaputio prema vratima ateljea i, taman kad se činilo da će izaći, okrenuo se i rekao:

– Sutra ujutro, jedan sat po izlasku sunca, počinješ da radiš moj zvanični portret.

Već je stajao na vratima kad se dosetio još nečega:

– Crno-beli – precizirao je.

Ahmed je sutrašnji dan dočekao spreman. Stajao je u besprekorno čistoj haljini ispred ogromnog platna sačinjenog od međusobno sastavljenih i preplepljenih traka od papirusa, premazanih kedrovim uljem. Na niskom stočiću, nadohvat njegove ruke, stajala su pera, ugljen za slikanje i bočice s tušem. Našlo se tu mesta i za hlebne loptice za upijanje, kao i za šelak, rastopljen u alkoholu, kojim pređeš crtež da bi ga fiksirao. Samo je još model nedostajao. A njega nije bilo ni od korova.

Ahmed ga je čekao čitavog dana. Kad je pala noć, njegovo platno bilo je puno nacрта koje je on nabacivao tek tako, da zavara čamotinju. Bio je to kroki Hajrudinovog portreta, načinjen po sećanju, što će reći – po ideji koja je nastala u duhu slikarevom. I da li je to bilo zbog apstraktnog i simboličnog porekla njegovog, ili zbog toga što je sam crtež bio sveden na crno senčenje po beloj osnovi – tek, ta prilika zračila je silinom, što će reći surovošću. Ahmeda je to uznemiravalo. Pitao se zbog čega li to njegov novi gospodar nikako da dođe da mu pozira za portret – koji je on sad, jelte, bio primoran da radi po sećanju – i zbog čega je taj čovek lišen onog veličanstvenog spokojstva koje jedino i pristaje jednom vladaru. Taman što je shvatio da, u stvari, ta dva pitanja iziskuju jedan te isti odgovor, kadli, trećega dana, Hajrudin ulete u njegov atelje i, stojeći podbočen na raširenim nogama pred skicom svoga portreta, prasnu u divlji smeh.

– Vidim ja – rekao je on – da tebi u stvari uopšte i nije potrebno moje prisustvo da bi mi napravio portret! A i bolje je ovako, veruj mi na reč. Pre svega zato što je meni apsolutno odbojna sama pomisao na to da sedim satima i satima izložen tvojim ljubopitljivim pogledima. A isto tako i zato što mi se ovaj portret mnogo dopada zato što sve pršti od sirove snage.

– Gospodaru – uzvratio je Ahmed – meni je vaše prisustvo potrebno ako želim da napravim pravi portret, vaš kraljevski portret koji će ostati kao simbol vlasti koju imate nad svojim podanicima i svojim zemljama. I to nije sve: ovaj portret morao bi da bude u boji. A imam još jedan zahtev koji ću sada da iznesem.

– Kakav to zahtev? – pocrveneo je nekadašnji gusar.

– Trebalo bi da pristanete na to da skinete turban, a i...

– A i šta još? – prodrao se Hajrudin.

– I to pokrivalo za bradu – hrabro će na to Ahmed.

Hajrudin je nasrnuo na slikara mašući bodežom. Ali na vreme se dosetio da je taj smešni nož samo ceremonijalni komad naoružanja. Vrativši ga u kanije, okrenuo se na peti i otišao, a za njim i njegovi dvorjani, po čijim se pogledima, upućenim umetniku, jasno videlo da je Ahmedova koža znatno izgubila na vrednosti.

Taj prizor duboko je uzdrmao Ahmeda. Očekivao je da će ga ponovo baciti u tamnicu, ali nijedan vojnik nije se pojavio narednih dana. Ako ćemo pravo, praznina i tišina koji su ostali za njima bili su još mučniji od nedvosmislene pretnje. Pokušao je da se vrati radu. Ali svaki potez koji bi dodao Hajrudinovom portretu samo je pojačavao izraz svireposti, što i nije bilo nimalo iznenađujuće posle prethodne vladareve posete.

Naposletku Ahmed odluči da ode da se posavetuje sa ženom u koju je imao najviše poverenja – to jest, otišao bi on da se posavetuje kad bi ga pustili da ode, jer ta je žena ži-

vela daleko, u jednoj oazi usred pustinje. Njega, međutim, kao da niko nije čuvao; kad se konačno usudio da krene iz ateljea, nesmetano je napustio i samu palatu, da bi se potom, sa onom uznemirujućom lakoćom, zaputio ka svom cilju u pratnji jednog sluga i dveju kamila.

Kerstin je, kao i Ahmed, bila umetnica, sestra po pozivu, u suštini, s tim što se po svemu ostalom od njega razlikovala kao dan od noći. Plavuša, plavooka, bila je rodom iz Skandinavije, odakle je sa sobom donela i umetnost nastalu iz studeni. U vili s niskim belim zgradama, u senci palmi, gde je ona živela, mogle su se vazda nazreti zamršeni obrisi velikih razboja, sagrađenih od drva nepoznatog u Africi, od javora sa Severa. Sa tih čudesnih naprava ona je, iz sata u sat, s beskrajnim strpljenjem, izvlačila snežne pejzaže, scene iz lova sa saonicama, pa tvrđave okovane ledom, likove odevene u krzno, prizore kakve jedan Afrikanac ne samo da nikada nije video, nego nikada ne bi mogao ni da zamisli.

Ponekad bi joj Ahmed donosio neku od svojih slika. Uzimajući je kao predložak, ona bi umešno, potpuno se predajući poslu, po njoj pravila tapiseriju, izrazito vernu originalu, zacelo, ali obogaćenu punoćom i nežnošću, i on bi na kraju jedva prepoznao svoje delo tako izmenjeno. Budući da je njen materijal vuna – ono najmekše i najtoplije čime nas životinjski svet daruje – tapiserija slavi to veliko susretanje čovekovo s njegovom izgubljenom životinjskom prirodom, sa čekinjama, s dlakom, sa runom.

Kerstin je, kao i obično, Ahmeda primila sa onom bliskošću kakva i jeste prigodna među umetnicima, ublaženom donekle samom činjenicom da je ona, kao žena nordijskog porekla, po prirodi bila uzdržana. Ahmed je sa sobom doneo Hajrudinov portret urađen po sećanju. Ispričao je svojoj drugarici sve što je saznao i sve što je morao da otrpi od nekadašnjeg pirata koji je sad postao gospodar Tunisa. Činilo se da je Kerstin živo zainteresovana za naglašenu spremnost Hajrudinovu da izađe slikaru u susret u pogledu brade i kose. I tako su njih dvoje skrojili plan, odlučili da joj Ahmed dođe u posetu što je pre moguće, a onda je krenuo nazad za Tunis, razmenivši onaj crtež za tapiseriju na kojoj se video suncokret u punom cvatu, jedan od onih cvetova koje ljudi sa Severa, budući uskraćeni za sunčev sjaj, gaje upravo zbog njegove sunčevske raskoši.

Hajrudin je mesecima izbivao izvan grada Tunisa, boravio je na jugu zemlje, koji je pokušavao da pokori. Kad se vratio, bio je u zenitu slave. Stekli su se bili svi uslovi da čovek poveruje kako je Hajrudinu pošlo za rukom da utemelji jednu hiljadugodišnju dinastiju. Time se samo još više nametalo to pitanje zvaničnog portreta, koje mu je toliko išlo na živce. I tako je jednoga jutra on opet upao u Ahmedov atelje. I odmah pogledom potražio onaj po sećanju napravljeni portret koji mu se dopao prilikom prethodne posete i koji mu je, štaviše, po svemu sudeći doneo i sreću.

– To je bila samo skica – objasnio mu je Ahmed. – Nije više kod mene.

– Usudio si se da je uništiš? – prasnuo je Hajrudin, kao da bi tim činom bio izvršen atentat na njega.

– Naprotiv – rekao je Ahmed – poklonio sam je jednoj genijalnoj ženi za koju sam siguran da će iz nje izvući najbolje što se izvući može.

– A šta je to najbolje?

Umesto odgovora, Ahmed je krenuo ka jednom zidu svog ateljea koji je bio zaklonjen zavesom. Pompeznim pokretom, povukao je zavesu. Hajrudinu se oteo uzvik. Iza zavesa pojavila se ogromna tapiserija od najbolje vune. Sva u ružnim tonovima, predstavljala je

jedan jesenji evropski pejzaž, šumski predeo zatrpan opalim lišćem po kojem su tumarale lisice, skakale veverice, trčale srne i srndaći. Ali nije to još bilo ništa. Gledaocu koji bi stao malo dalje od tapiserije, i zagledao se u nju s većom pažnjom, postalo bi jasno da je cela ta simfonija u riđem zapravo jedan portret, jedno lice sa kosom i bradom koje, bujne kakve jesu, čine čitav taj šumski svet – i životinjska krzna, i lišće na drveću, i perje divljih ptica. Bio je to, da, portret Hajrudinov, portret sveden na osnovnu boju, čiji su svi tonovi – od onih najispošćenijih do onih najzasićenijih – milovali oko jednom neopisivom blagošću.

– Kako je skladno! – promrmljao je Hajrudin pošto je dugo, sav udivljen, ćutao.

– Autorka potiče sa evropskog severa – rekao je Ahmed, kome se učinilo da mu duguje objašnjenje. – Ona ovde priziva pejzaž iz svog rodnog kraja, i to u mesecu oktobru, kada se ide u lov. Jesen je tamo, kod Nordijaca, najkraljevskije od svih godišnjih doba.

– To je moj portret – uporan je bio Hajrudin.

– Bez sumnje, gospodaru. Takva je Kerstinina umetnost: polazeći od skice koju sam ja uradio po sećanju i dao njoj, a imajući na umu jedan običan jesenji skandinavski pejzaž, ona je odmah pronikla u duboku sličnost vašeg lica s tim krajolikom i utkala vaš portret u ovo šumsko rastinje, tako da niko više ne može tačno da odredi šta je lišće, a šta kosa, šta je lija, a šta brada.

Hajrudin je u međuvremenu bio prišao zidu, i sad je obema rukama prelazio preko tapiserije.

– Moja kosa – govorio je on zamuckujući – moja brada...

– To ste zaista vi, ustoličeni u dostojanstvu kao kralj drveća, kralj životinja, sa svojim runom, svojim krznom, svojom grivom – rekao mu je Ahmed.

I setio se tad jedne tajnovite rečenice koju je Kerstin izgovorila pošto joj je on ispričao kako je Hajrudin sav riđ i kako je niskog porekla: „Ono što ženske ruke učine, jedino ženske ruke mogu i da raščine“, kazala je ona tada.

Da bi bolje osetio sopstvenu finoću, Hajrudin je priljubio obraz uz tapiseriju. Okrenuvši glavu, sad je licem uronio u nju.

– Kako lep i dubok miris! – uzviknuo je.

– Miris prirode, miris crvenoga – reče Ahmed. – To je vuna od divlje ovce, isprana u planinskom potoku i osušena na žbunu mlečike. Da, to je ta nedohvatna nadmoć tapiserije u odnosu na sliku: tapiseriji je, svakako, suđeno da bude viđena, ali isto tako i da bude dodirnut, pa i onjušena, pride.

I tako je Hajrudin načinio gest dotad neviđen, nešto potpuno novo, što je ispunilo strahom dvorjane koji su se tu obreli u njegovoj pratnji; naglim pokretom strgnuo je ono pokrivalo od zelene svile od kojeg mu se nije videla brada, a zatim bacio na zemlju svoj ogromni turban. Onda je protresao glavom poput kakve divlje zveri koja razmahuje grivom.

– Riđobradi! – riknuo je on. – Ja sam sultan Riđobradi! Nek se pronese glas! Želim da ova tapiserija zauzme lepo mesto iza mog prestola, u počasnoj dvorani.

Sutradan je¹ sultan Mula Hasan, koji je za sebe bio pridobio i podbunio italijanske pravake, papu i cara Karla Petog, ponovo osvojio Tunis, na čelu vojske od trideset hiljada ljudi, doplovivši sa flotom od četiri stotine brodova.

¹ 14. jula 1535. (Prim. aut.)

Hajrudin je pribežište pronašao u Evropi, u postojbini rujnih jeseni, gde se sprijateljio s kraljem Francuske, Fransoom Prvim. Kroz mnoge je još prošao pustolovine, ali nikada više nije krio ni kosu ni bradu.

* * *

Da li je i Zet Zobeida bila ostala u masi, da i ona sasluša pripovedača Abdulaha Fera? Idris ju je prvo tražio pogledom, a potom je, ponet pripovešču, odustao od potrage. Sada, kad su svi ustajali u tišini, nije mogao da odoli dražima tvrđave Šraja, gde se bila smestila družina muzičara. Nečujno je prišao bedemu. Behu tu dva šatora iz kojih se videla slabašna svetlost. Čuo se i šapat, uzdisanje malog deteta, prigrušen smeh. Najednom se razleže besan lavež nekog psa. A onda se oglasi i neki čovek, koji je zapovedao životinji da umukne. Nedugo zatim fjuknu kamen pored Idrisa i završi u moru šuta u razvalinama nedaleko od njega. On se brže-bolje vrati otkud je došao. Ali kasnije, na terasi porodične kuće, dugo je ostao tako, zagledan u crno nebo; san mu nikako nije dolazio na oči. Skakavac, vilin-konjic, pesnik, pisar, stara ta pesma i dalje mu se vrmzala po glavi, a pred očima mu je i dalje bio nemi govor trbuha Zet Zobeide. Ali Kerstin, plavuša koja je došla sa Severa sa svojim raznobojnim vunicama, davala je tim slikama mekoću koja bi i spoljašnjost najneuglednijeg čoveka pomirila s njegovim portretom. Da li bi Kerstin postigla uspeh i kao fotograf? Ne bi, izvesno. Kojim bi se okom Idris video na fotografiji koju je napravila plavuša? Mora biti da je nakratko utonuo u san, jer kad je ustao, nisu mu više pred očima bili nebo koje bleđi i blago rumenilo na istočnom obzoru. Trebalo je da se vrati u tabor kod muzičara. Trebalo je ponovo da se vidi sa Zet Zobeidom. On potrča prema tvrđavi Šraja. Oprez ga nagna tad da uspori i da se sakrije iza prvih porušenih zidova. Bespotrebne su bile te mere predostrožnosti, jer ona dva šatora behu iščezla bez traga. Idris krenu kroz prostor na kojem se do maločas nalazio tabor. Sada tu behu samo ugašene vatre što se još puše, trulo voće, nečist, neke krpetine neodređenog oblika koje je on u hodu prevrtao bosom nogom. Neka neizreciva seta naleže mu tad na srce. Otići. Poći sa njom. Kao ona plavuša u lend roveru. Otići, ili se po svim običajima oženiti. Otići, ipak bolje, otići!

Najednom, Idris ugleda nešto kako svetluca u pesku između njegovih nožnih prstiju. Sagnuvši se, dohvati najlepši dragulj Zet Zobeide, zlatnu kapljicu s pokidanom vrpcom. Uze je onda u dlan, pa stade da se igra njome. Podiže je za ivicu iskidane vrpce i zaklati je spram izlazećeg sunca.

*Skakavcu nešto na krilima piše
Na krilcima konjicovim slova sad trepere...*

I ponovo mu uši ispuni ta neodoljiva muzika, i ples Zet Zobeide, i crna žena s čudnovatim, sveprožimajućim komadom nakita što u prirodi uzora i nema. Plesao je i on, plesao u mladoj svetlosti jutra, nasred tog oskvrnutog zemljišta.

A onda samo tutnu tu zlatnu kapljicu u džep, i pobeže.

(Sa francuskog preveo Vladimir D. Janković)